

Alexandru Nicolaescu

Universul bibliologic
în paginile revistei
Transilvania
1868–1918

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2020

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
INTRODUCERE.....	12
Obiectivele cercetării.....	12
Stadiul cercetărilor și sursele.....	17
Structura volumului.....	24
1. INFORMAȚII DESPRE CĂRȚI.....	27
1.1. Informațiile bibliografice din revista <i>Transilvania</i>	34
1.1.1. Perioada George Barițiu (1868–1889)	38
1.1.1.1. Perioada brașoveană (1868–1878).....	38
1.1.1.2. Perioada sibiană (1881–1895).....	47
1.1.2. Perioada Corneliu Diaconovici (1896–1906).....	58
1.1.3. Perioada Octavian C. Tăslăuanu (1907–1914).....	63
1.1.4. Perioada Andrei Bârseanu (1914–1918).....	66
2. CONSEMNĂRI DESPRE TIPOGRAFII ȘI LIBRĂRII.....	71
3. INFORMAȚII DESPRE BIBLIOTECI.....	82
3.1. Biblioteca Centrală a Asociațiunii.....	88
3.2. Bibliotecile despărțămintelor.....	102
3.2.1. Bibliotecile populare.....	111
3.2.2. Bibliotecile ambulante.....	129
3.3. Informații despre alte biblioteci.....	131
4. FRAGMENTE, RECENZII ȘI PREMII LITERARE.....	137
4.1. Publicarea fragmentelor din cărțile menționate.....	137
4.2. Recenzii.....	142

4.3. Premiile acordate de Asociațiune și de alte instituții.....	148
5. CĂRȚI PUBLICATE ȘI DISTRIBUITE DE ASOCIAȚIUNE.....	159
5.1. Biblioteca populară a Asociațiunii.....	197
5.2. Calendarele publicate de Asociațiune.....	214
6. ALTE INFORMAȚII BIBLIOLOGICE.....	217
6.1. Prezentarea schimburilor culturale	217
6.2. Prelegerile populare.....	223
CONCLUZII.....	231
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	237
INDEX DE PERSOANE.....	251

Cuvânt înainte

Cartea oferită cititorilor de Alexandru Nicolaescu dorește să-l introducă pe cititor într-o lume ascunsă în paginile revistei *Transilvania* care aducea informații instructive, educative, dar și cele despre mișcările culturale din Transilvania, din provinciile românești, uneori și din Europa. Descoperind această lume, autorul a desprins din ea ceea ce redactorii revistei – cu intenție sau fără – au transmis publicului doritor dintr-un domeniu de nișă – bibliologie, care s-a arătat a fi de o mare bogăție a materialului. Investigat la un secol și jumătate, conținutul cărții de față prezintă într-o formă „pas cu pas” tot ceea ce reprezintă tema cărții în preocupările înaintașilor.

Apariția revistei *Transilvania* se află în strânsă legătură cu primii ani de funcționare a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, supranumită în istoriografia românească Astra, revista devenind organul său oficial. În Transilvania multietnică sașii se întruneau într-o asociație proprie – Verein für Siebenbürgische Landeskunde – cu publicația periodică *Vereinsarchiv* și *Korrespondenzblatt*, iar intelectualitatea maghiară își avea societatea Erdélyi Múzeum cu un periodic propriu cu același nume. Cu o destul de mare întârziere față de presa europeană și chiar și cea românească, revista *Transilvania* va ocupa destul de repede după apariție un loc în universul cultural al Transilvaniei. Evoluția și conținutul revistei, ca și longevitatea sa i-au rezervat acesteia un loc stabil pe scena culturală românească de la apariție până în zilele noastre. Temele abordate și autorii lor sunt nelipsiți din *Bibliografia publicațiilor periodice românești*, iar oferta online a revistei de pe site-ul Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca vine în ajutorul cercetătorilor.

Activitatea societăților culturale transilvănene se încadrează în mișcarea culturală și politică europeană din cea de a doua parte a secolului al XIX-lea. Legată în mod firesc de societatea Astra, *Transilvania* a concentrat prin redactorii săi forțele necesare de supraviețuire, trecând prin procesul de racordare la cerințele societății românești din Transilvania de după revoluția

de la 1848/1849. Formate de „Aufklärung”-ul european și românesc, personalitățile care au luat soarta revistei în mâini au și lăsat, fiecare la rândul său, o amprentă în conținutul ei sau în forma sa grafică. Aceasta este calea pe care a pășit autorul Alexandru Nicolaescu în anul 2011. După un prim contact cu revista *Transilvania* i-a fost limpede că are în față un material necercetat și nepublicat, chiar dacă instituția mamă – Astra și-a avut cercetătorii săi prin Eugen Hulea, Pamfil Matei, Victor V. Grecu, Valer Moga și alții. Demersul autorului are în vedere perioada cuprinsă între anii 1868–1918 când, datorită evenimentelor politice, Transilvania a intrat sub guvernare austro-ungară, pe de-o parte benefică prin încercările de modernizare a societății românești, pe de alta însă nefastă, pentru spiritul național și viața culturală a românilor din regiune.

Pornind de la laboratorul de lucru personal s-a născut teza de doctorat susținută în anul 2015 *Revista Transilvania: program editorial, conținut istoriografic și bibliologic (1868–1919)*. Alexandru Nicolaescu s-a arătat convins de importanța continuării demersului său. A constatat că lucrarea pentru care a primit un meritat titlu de doctor oferă extinderea pistelor de cercetare și a pornit din nou investigațiile de la care a rezultat publicarea în anul 2018 a unui volum la Editura Academiei Române care conține o parte a lucrării de doctorat cu titlul *Revista Transilvania: program editorial și conținut istoriografic (1868–1919)*. Rămășă nevalorificată secțiunea *Bibliologie*, temă la care nu s-a referit în primul volum publicat, este după cum spune autorul „o analiză a informațiilor bibliologice diseminate de Astra și nu doar a periodicului său”.

Universul bibliologic în paginile revistei Transilvania (1868–1918), cel de al doilea segment al fostei teze de doctorat, demonstrează cu prisosință bogăția materialelor despre cărți, tipografii, biblioteci, complementare acestora fiind liste de cărți primite de redacție sau editate de Asociațiune, liste de cărți achiziționate, recenzii la publicații apărute, informații despre schimburile culturale etc.

Contextul în care se încadrează toate temele din cuprinsul revistei care pot fi numite *bibliologice* și concluziile care rezultă de aici sunt relevante pentru educație, instrucție, dar și susținerea conștiinței naționale a românilor din Transilvania. Perioada de începuturi a revistei pare să fie cea mai bogată în astfel de informații. Publicarea lor se datorează atât mișcării culturale din perioada cercetată, cât și redactorilor aflați în bordul revistei (George Barițiu, Ioan Popescu, Zaharia Boiu, Corneliu Diaconovici, Octavian C. Tăslăuanu, Andrei Bârseanu) care au reușit să susțină constant mișcarea culturală din Transilvania. Fiecare dintre ei a influențat direcția de mers a revistei, și-a

ales teme preferate și colaboratorii din intelectualitatea transilvană și din celelalte provincii românești.

Complexitatea perioadei propuse pentru analiză și sinteză (1868–1918) l-a determinat pe autor să pătrundă în fiecare număr de revistă, făcând o selecție minuțioasă în temele publicate. *Transilvania* a popularizat prin autorii doritori de colaborare producția literară autohtonă. S-au publicat fragmente din opere recent apărute; a fost informat publicul pe diverse teme de interes prin realizarea bibliografiilor numite pitoresc în vremea lui George Barițiu „Istoriograficu”, „Literariu”, dar și „Bibliografia”. Redactorii nu se rezumau doar la noile apariții din Transilvania, ci includeau și informații despre cărțile apărute în Moldova și Țara Românească. Autorul observă faptul că prezentarea cărților nou apărute se face printr-o fișă modernă, care cuprinde cele mai importante elemente, nu departe de cele cerute astăzi. În altă ordine de idei, cercetătorii domeniului bibliologic se arată întotdeauna bucuroși la descoperirea cataloagelor de librării – reclama librarilor – publicate în periodicele vremii, prin care editorii, tipografii sau librării își făceau cunoscută producția editorială. *Transilvania* reprezintă o bază de date care merită valorificată oricând, cataloagele având atunci atât valoarea culturală, cât și una comercială-economică. Revista *Transilvania* i-a oferit lui Alexandru Nicolaescu mai multe astfel de momente, a identificat chiar ofertele librarilor din țările europene, care și-au promovat producția tipografică, dorind să pătrundă și pe piața cărții din Transilvania. Este interesant că, în perioada când redactorul revistei a fost Corneliu Diaconovici, rubrica a fost numită modern *Revista revistelor*. Mărturia despre preocupările sale în *bibliologie* se află în introducerea rubricii unde acordă importanță activității de bibliografiere, numind-o știință cu o anume definiție. Cât de dornici de ridicarea „științei informării” au fost redactorii *Transilvaniei* se demonstrează prin existența rubricilor privitoare la literatura despre români apărută în afara granițelor României. O colaborare cu redactorii din exterior, cu cei din Oltenia, spre exemplu, s-a materializat în preluarea unei radiografii de presă românească a vremii. Periodicele românești sau străine despre care aflau redactorii sau cele care au fost primite în redacție au fost promovate pe paginile revistei, cele primite ajungând în biblioteca instituției.

Atenția redactorilor se îndrepta, chiar dacă nu prea des, și spre domeniul istoriei literaturii românești vechi și se atrăgea atenția asupra tipăriturilor românești vechi descoperite în diferite locuri. Istoria tipografiilor a fost identificată de domnul Nicolaescu în articolele despre tipografiile din România și Imperiul Austro-Ungar, făcându-se un „coup d’oeil” mai profund asupra istoriei tipografiilor din Imperiu: Sibiu, Brașov, Alba Iulia, Blaj, Cluj, Buda,

Viena. Într-un context educativ-instructiv, revista făcea propagandă scrierilor traduse sau originale despre igiena corporală, luptând împotriva superstițiilor, împotriva fumatului, pentru combaterea tuberculozei de exemplu.

Una din temele identificate între rândurile revistei a fost aceea a bibliotecilor. Biblioteca i-a preocupat atât pe redactorii, cât și pe autorii articolelor. Tema bibliotecii a fost cu atât mai actuală pentru redactorii revistei, cu cât Asociațiunea a construit cu forțe proprii și deloc ușor propria bibliotecă. Formarea bibliotecilor „poporale”, a celor școlare și, nu în ultimul rând, a celor publice a fost reținută de Alexandru Nicolaescu de pe paginile revistei *Transilvania*. Chiar dacă Silviu Borș a tratat istoricul Bibliotecii Centrale a Asociațiunii (*Biblioteca Centrală a Asociațiunii. 1861–1950*, Sibiu, Cluj-Napoca, 2011), acum, cu informații complementare, această instituție nu a putut fi omisă. Problematika vastă legată de achiziții de cărți prin Biblioteca Centrală pentru completarea fondurilor bibliotecilor despărțămintelor, pentru biblioteca proprie, a celor populare, problematica donațiilor pentru toate tipurile de biblioteci, dar și încercarea de a vinde dublete pentru completarea finanțelor nu întotdeauna îndestulătoare sunt teme care i-au preocupat pe redactorii și bibliotecarii. Bibliotecile ambulante cu un fond modest de 80–100 de cărți, o temă nouă în spațiul cultural transilvan la vremea respectivă, s-au aflat în atenția Astei pentru rolul lor în suplinirea lipsei bibliotecilor stabile. Prin prezentarea activității bibliotecilor subordonate se îmbină atât punctul bibliologic identificat de autor, cât și partea oficială a activității Astei sintetizată în rapoartele bibliotecarilor publicate periodic în organul oficial al asociației.

În încercarea de a crea un orizont livresc cititorilor revistei, nici bibliotecile europene nu au rămas netratate. Cunoașterea mișcării culturale din Europa Centrală nu poate fi negată atunci când autorii sau redactorii oferă informații despre bibliotecile publice din Bavaria, Belgia, Marea Britanie, Franța, Italia, Prusia și Rusia, apoi și din Peninsula Italică, mai mult și despre bibliotecile mănăstirilor din Roma. Din dorința de a atrage atenția cititorilor revistei pentru cele mai diverse subiecte, autorul a desprins fragmente din clasicii literaturii latine, spre exemplu Vergiliu, dar specială pentru sfârșitul secolului al XIX-lea este prezentarea fragmentului din *Faptele Ungurilor*, adică din *Cronica Anonimă* a notarului regelui Bela I al Ungariei.

Demonstrația lui Alexandru Nicolaescu care examinează cu multă atenție și obiectivitate direcțiile în care *Transilvania* a evoluat între anii 1868–1918 s-a materializat într-o carte – document util pentru istoriografia problemei și, credem, tot atât de interesantă și pentru redacția contemporană a revistei. Și-a construit discursul în baza elementelor constitutive

din programul cultural al *Astrei*, arătând și evoluția sinuoasă a revistei. Universul bibliologic desprins din revistă a dovedit o largă deschidere a redactorilor și autorilor care au devenit formatori ai orizontului cultural pentru cititorii români.

Alba Iulia, 30 iulie 2020

Eva Mârza